

دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز در خصوص داوری باز مقالات مجلات

سیروس پناهی^۱، سعیده فخارپور^{۲*}، شهرام صدقی^۳

چکیده

زمینه و هدف: فرایند داوری تخصصی باز یکی از روش‌های داوری هم‌تا در مجلات بوده و در مجامع علمی پذیرفته شده است. هدف پژوهش حاضر تعیین دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه‌ها در مورد فرایند داوری تخصصی باز بود. **روش بررسی:** پژوهش حاضر توصیفی-کاربردی بود که به روش پیمایشی انجام شد. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۱۵۰ نفر از مجموع ۲۴۶ نفر اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز محاسبه شد. ابزار پژوهش، پرسش‌نامه‌ی خوداظهاری براساس متون بود. پس از جمع‌آوری داده‌ها، اطلاعات به‌وسیله‌ی نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آمار توصیفی و آزمون χ^2 زوجی تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که دیدگاه شرکت‌کنندگان در خصوص «رویکردها و فرایندهای داوری باز مجلات» با میانگین ۳/۴۸ و «مزایای داوری باز مجلات» با میانگین ۳/۷۰ نسبتاً مطلوب بود. شرکت‌کنندگان از میان سبک‌های داوری باز به ترتیب سبک‌های «گزارش باز» و «داوری داده» را بیشتر ترجیح می‌دادند. دیدگاه شرکت‌کنندگان در خصوص «مزایا و معایب داوری باز مجلات» نشان‌دهنده‌ی موافقت شرکت‌کنندگان با اغلب مولفه‌های ارایه شده در این زمینه بود. همچنین بین میانگین نمره دیدگاه شرکت‌کنندگان نسبت به فرایند داوری سنتی و داوری باز مجلات اختلاف معنی‌دار آماری وجود داشت ($P > 0.05$).

نتیجه‌گیری: داوری باز در میان اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز مورد پذیرش است. نظر به اینکه مقبولیت این نوع داوری در میان مجامع علمی بیشتر می‌شود، توجه به نگرش‌ها و دیدگاه‌های مربوط به فرایند داوری باز می‌تواند سبب بهبود کیفیت مقالات و پژوهش‌هایی شود که در مجلات علمی منتشر می‌شوند.

واژه‌های کلیدی: داوری هم‌تا، داوری تخصصی باز، داوری سنتی، مجلات علمی، مقالات علمی، اعضای هیئت علمی

دریافت مقاله: مرداد ۱۴۰۰

پذیرش مقاله: آذر ۱۴۰۰

* نویسنده مسئول:

سعیده فخارپور؛

دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی دانشگاه

علوم پزشکی ایران

Email :

sacidehfakharpour@gmail.com

۱ دانشیار گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

۲ دانشجوی کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

۳ استاد گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی ایران، تهران، ایران

مقدمه

حوزه‌ی سلامت از جمله حوزه‌های علمی است که رشد تولیدات علمی در آن محسوس است. به‌عنوان نمونه پایگاه PubMed بیش از ۳۰ میلیون مقاله را تا سال ۲۰۲۰ نمایه کرده است (۱). هدف اصلی اکثر نشریات پزشکی بهبود مراقبت‌های پزشکی با انتشار مقالات علمی و تمرکز بر موضوعاتی است که اهمیت زیادی برای خوانندگان دارند (۲). در میان این اهداف، ایجاد و گسترش دانش جدید و انتشار آن به جامعه‌ی وسیع دانشگاهی و تحقیقاتی از طریق داوری از اهمیت بالایی برخوردار است (۳). زیرا داوری در مجلات علمی پزشکی اساساً یک مسئولیت و امتیاز برای کمک به جامعه‌ی علمی در جهت بهبود کیفیت مطالعات حوزه سلامت است (۴). در این خصوص داوران یکی از اساسی‌ترین نقش‌ها را در کیفیت چاپ و انتشار مقالات با کیفیت علمی برعهده دارند. در حقیقت، دانشمندان مطلبی علمی را معتبر نخواهند دانست، مگر اینکه در مجله‌ای که دارای فرایند داوری هم‌تا باشد، منتشر شده باشد (۵ و ۶).

فرایند داوری مجلات علمی به سه صورت داوری سنتی، داوری تخصصی باز و بررسی بعد از انتشار می‌تواند انجام شود (۷). با وجود آن‌که داوری سنتی به مدت طولانی مورد استفاده بوده است، دارای نقص‌های قابل توجهی است از جمله: متهم به غیرقابل اعتماد بودن (به‌عنوان مثال، عدم شناسایی خطاها یا نشان دادن ناسازگاری بین گزارش‌های داوران) (۸)، زمان‌بر بودن (فاصله زمانی طولانی بین ارسال و انتشار) (۹ و ۱۰)، امکان سوگیری در انتشار (۱۱)، فقدان انگیزه برای داوران (۹ و ۱۰) و هدر دادن زحمات داوران، زمانی که مقاله‌ی رد شده توسط نویسنده بدون تغییر به مجله‌ی دیگر ارسال می‌شود (۶). در پاسخ به این مشکلات، در نظرسنجی‌های متفاوت، تغییرات گسترده‌ای مطرح و پیشنهاد شده است که بسیاری از آن‌ها را می‌توان در قالب «داوری تخصصی باز» نامگذاری کرد (۱۲). برخلاف داوری سنتی که پارامترهای آن به وضوح تعریف شده است، داوری تخصصی باز با رویکردهای مختلفی به کار می‌رود و هیچ تعریف قابل قبولی برای آن وجود ندارد تا پیچیدگی شیوه‌های آن را مورد بررسی قرار دهد (۱۳). به صورت کلی، داوری تخصصی باز یک مکانیسم بازبینی علمی ارایه می‌کند که هویت نویسنده و داور در طول بررسی یا فرایند انتشار معلوم است (۱۴ و ۱۵). دو ویژگی اصلی این فرایند شامل «هویت‌های باز»، که در آن هم نویسندگان و هم داوران از هویت‌های یکدیگر آگاه هستند و انتشار گزارش داوری در کنار آن مقاله، یا به عبارتی «گزارش‌های باز» می‌باشد (۱۵).

از دیدگاه برخی صاحب‌نظران، در فرایند داوری تخصصی باز، داوران و نویسندگان ملزم به ارتباط با یکدیگر هستند و حفظ این ارتباط را به‌عنوان یک مسئولیت تلقی می‌نمایند (۱۸-۱۶). همچنین داوری تخصصی باز اجازه می‌دهد تا شناسایی تخلفات پژوهشی و علمی ساده‌تر شده (۱۹) و در طول زمان کیفیت مقالات ارایه شده بهبود یابد (۲۱ و ۲۰). از سوی دیگر، این مدل داوری سبب توانایی داوران در کسب اعتبار علمی شده و سهم مهمی در ارتباطات علمی دارند (۲۳-۲۰ و ۱۷). با این حال، این فرایند بدون مشکل نیست و از جمله معایب آن می‌توان پرهیز از اظهارنظر واقعی داوران و همچنین تهدید شدن و زیر فشار قرار گرفتن داوران به دلیل انتشار نامشان، را ذکر کرد (۲۴ و ۱۹). از این رو به نظر می‌رسد با وجود آنکه مزایای روش داوری تخصصی باز بر همگان آشکار است، هنوز چالش‌های اساسی بر سر راه این روش داوری وجود دارد که می‌باید در رفع آن‌ها تلاش شود. در زمینه داوری باز مجلات در داخل و خارج از کشور پژوهش‌هایی صورت گرفته است. Thelwall و همکاران در سال ۲۰۲۰ در بررسی تعصبات ایجاد شده در فرایند داوری تخصصی باز به این نتیجه رسیدند که اگر ملیت نویسنده با داور یکسان باشد ممکن است بر تصمیم داور تاثیر بگذارد و لازم است در هنگام انتخاب داوران و نویسندگان از یک کشور در سیستم‌های داوری باز محتاطانه‌تر عمل شود (۲۵). در مطالعه‌ی Segado Boj و همکاران در سال ۲۰۱۸ مشخص شد که در مورد دسترسی به مقالات، نظرات مطلوب است؛ اما در خصوص داوری باز، نویسندگان تردید و احتیاط بیشتری داشتند (۲۶). نتایج مطالعه‌ی Ross Hellauer و همکاران در سال ۲۰۱۷ در خصوص نگرش و تجربه سردبیران، نویسندگان و داوران در مورد فرایند داوری تخصصی باز نشان داد که فرایند داوری تخصصی باز باید به‌عنوان یک مفهوم عملی در پژوهش‌های علمی باشد (۱۲). یافته‌های مطالعه‌ی Wang و Rath در سال ۲۰۱۷ نشان داد که نزدیک به ۸۶ درصد شرکت‌کنندگان تمایل داشتند تا گزارش‌های داوری مقالاتشان با نام منتشر شود (۲۷). سلیمی و صدر نیز در سال ۱۳۹۸ داوری هم‌تا را علی‌رغم چالش‌ها و مشکلاتی که در خصوص فرایند داوری وجود دارد، هنوز هم یکی از موفق‌ترین ابزارها و روش‌های مناسب و کمک‌کننده به سردبیران و نویسندگان برای انتخاب و چاپ مقالات علمی دانستند (۲۸).

در ایران نیز وضعیت داوری مجلات یکی از مسایلی است که مورد توجه قرار گرفته است و با وجود نقایص و کاستی‌های پنهان و آشکار، فرایند داوری علمی سنتی به یک هنجار در میان مجلات تبدیل شده است (۲۸). با این حال مشکلاتی

هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز به تعداد ۲۴۶ نفر بود. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران به صورت تصادفی، تعداد ۱۵۰ نفر تعیین شد. ابزار گردآوری داده‌های این پژوهش، پرسش‌نامه‌ی خود اظهاری بود که بر اساس متون طراحی شد (۱۵ و ۱۲). بخش اول پرسش‌نامه به اطلاعات و مشخصات جمعیت‌شناختی پاسخ‌دهندگان (جنسیت، سن، سابقه کار، محل خدمت و حوزه و رشته کاری) اختصاص داشت. بخش دوم سوالات حاوی ۱۱ سوال در خصوص داوری سنتی و داوری باز مجلات بود که با مقیاس پنج‌گزینه‌ای لیکرت به صورت کاملاً مخالفم (یک) تا کاملاً موافقم (پنج) امتیازبندی شد. پرسش‌نامه شامل فرایندها و رویکردهای داوری سنتی مقالات مجلات، مزایای فرایند داوری باز، رویکردها و فرایندهای داوری باز مقالات مجلات، سبک‌های داوری باز مجلات، و چالش‌های فرایند داوری باز بود. روایی صوری و محتوایی این پرسش‌نامه بر اساس نظر پنج نفر از متخصصان حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی تایید گردید. پایایی پرسش‌نامه‌ی مذکور نیز بر اساس پاسخ ۲۰ نفر از شرکت‌کنندگان در این پژوهش به روش آلفای کرونباخ محاسبه گردید که عدد ۰/۸۵۹ به دست آمد.

جدول ۱: طیف نانلی

۵-۴	۳-۳/۹۹	۲-۲/۹۹	۱-۱/۹۹	استاندارد
مطلوب	نسبتاً مطلوب	نسبتاً نامطلوب	نامطلوب	

یافته‌ها

از ۱۴۸ شرکت‌کننده، ۷۲ نفر زن و ۷۶ نفر مرد بودند. بیشترین شرکت‌کنندگان (۴۷/۳ درصد) بین گروه سنی ۵۰-۴۱ سال و بعد از آن قرار داشتند. ۵۶/۸ درصد شرکت‌کنندگان سابقه‌کاری بین شش تا ۱۵ سال داشتند و بیشترین آن‌ها استادیار (۱۰۰ نفر) و کمترین استادیار پژوهشی (۱ نفر) بودند. بیش از ۵۷ درصد شرکت‌کنندگان، آشنایی کم یا خیلی کم با مفهوم داوری باز مقالات مجلات داشتند. از طرفی، نزدیک به ۴۰ درصد شرکت‌کنندگان نیز آشنایی زیاد یا خیلی زیاد با مفهوم داوری باز داشتند. همچنین بیش از نیمی از شرکت‌کنندگان (۵۲ درصد) هرگز تجربه داوری باز مقالات مجلات را نداشتند. نتایج مربوط به دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز در خصوص فرایند و رویکردهای داوری سنتی و داوری تخصص باز در جدول ۲ نشان داده شده است.

که برای نظام داوری سنتی در جهان همچون عدم اطمینان و سازگاری، تاخیر و هزینه، عدم پاسخگویی، سوگیری‌های اجتماعی و انتشاراتی، کمبود انگیزه‌ی کافی برای داوران و مواردی از این قبیل وجود دارد، گریبان‌گیر مجلات ایرانی نیز هست و تاکنون تمهیدات خاصی برای رفع این مشکلات اندیشیده نشده است (۲۹). در این خصوص بررسی دیدگاه‌های مختلف در مورد فرایند داوری باز مجلات می‌تواند شرایط پذیرش نوع متفاوتی از داوری را بررسی نماید و به سردبیران، نویسندگان و داوران کمک کند تا بر کیفیت داوری مقالات و به تبع آن کیفیت کار پژوهشی ارسالی بیفزایند. با توجه به اهمیت و ضرورت این امر، هدف این پژوهش مشخص کردن دیدگاه اعضای هیئت علمی پزشکی دانشگاه علوم پزشکی البرز در خصوص فرایند داوری باز مقالات مجلات پزشکی بود.

روش بررسی

مطالعه‌ی حاضر، توصیفی-کاربردی است که به روش پیمایشی و به صورت مقطعی انجام شد. این پژوهش که با هدف بررسی دیدگاه اعضای هیئت علمی در خصوص داوری باز مقالات مجلات جامعه آماری انجام شد، شامل کلیه اعضای

برای بررسی دیدگاه‌ها و سطح مطلوبیت از طیف نانلی استفاده شد. در طیف نانلی، میزان مطلوبیت نمره‌های ارزشیابی شده توسط پرسش‌نامه‌های پنج‌گزینه‌ای طیف لیکرت، سنجیده می‌شود. نتایج این بررسی در جدول ۱ قابل مشاهده است.

در پژوهش حاضر به جهت رعایت موازین اخلاقی به پاسخ‌دهندگان این اطمینان داده شد که برای جلوگیری از هرگونه سوءاستفاده احتمالی، اطلاعات آن‌ها به صورت محرمانه باقی خواهد ماند و نتایج به دست آمده صرفاً در جهت اهداف پژوهشی استفاده می‌شود. در مرحله میدان پژوهشی، لینک پرسش‌نامه طراحی شده به صورت برخط از طریق ایمیل در اختیار شرکت‌کنندگان قرار گرفت. پس از جمع‌آوری داده‌های لازم، اطلاعات در نرم‌افزار SPSS و بر اساس آماره‌های توصیفی، فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار و آزمون تی زوجی تحلیل شد.

جدول ۲: دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز در فصول فرایند و رویکردهای داوری تفصیص باز

فرایند	سوال	میانگین (از ۵) انحراف معیار
آشنایی با مفهوم و تجربه داوری باز مقالات مجلات	به‌عنوان نویسنده یک مقاله، تمایل شما برای دیدن نام داورانتان چه میزان است؟	۳/۹۷
	میزان تمایل شما به انتشار نظرات داوران مقاله همراه مقاله چه میزان است؟	۳/۶۴
	میزان تمایل شما به انتشار مقاله‌تان پس از ارسال به داوری بر روی سایت مجله و رؤیت آن توسط متخصصان رشته جهت ارایه آزادانه نظراتشان در خصوص مقاله و مشاهده نظرات توسط دیگران چقدر است؟	۳/۵۵
	به‌عنوان یک داور تمایل شما به رؤیت مشخصات نویسندگان چه میزان است؟	۳/۴۳
	به‌عنوان یک داور تمایل شما به رؤیت نامتان توسط نویسندگان مقاله چه میزان است؟	۳/۱۷
	به‌عنوان داور تمایل شما به انتشار گزارش کامل داوری شما و نظراتتان همراه با مقاله چه میزان است؟	۳/۵۱
	متن مقالات به همراه نام نویسندگان و داوران قبل از شروع فرایند داوری همتا، باید به‌طور آشکار در دسترس باشند؟	۳/۱۴
	جمع کل	۳/۴۸
ترجیح سبک‌های داوری تخصصی باز	گزارش باز: گزارش داوری در کنار مقاله‌ی مربوط منتشر می‌شود.	۳/۵۰
	هویت باز: نویسندگان و داوران از هویت یکدیگر آگاه هستند.	۳/۰۵
	مشارکت باز: جامعه وسیع‌تری از محققان در داوری مقاله سهیم هستند.	۳/۳۳
	مقاله قبل از داوری رسمی برای نقد در دسترس محققان/ عموم قرار می‌گیرد.	۲/۹۱
	مقاله بعد از داوری و انتشار کامل جهت اظهار نظر و نقد توسط همتایان/ عموم در سایت مجله در دسترس قرار می‌گیرد.	۳/۳۵
	داوری داده: مجموعه داده‌های مورد استفاده/ تولید شده همراه با مقاله در دسترس بوده و دیگران آزادانه بتوانند آن را نقد و بررسی کنند.	۳/۴۱
	جمع کل	۳/۴۸
	مزایای داوری تخصصی باز مجلات	داوری باز، شفافیت فرایند ارزیابی را افزایش می‌دهد.
نتایج داوری در مدت زمان کوتاه‌تری منتشر می‌شوند.		۳/۵۱
نقد‌های داوری به همراه منابع، قابل استفاده برای خوانندگان می‌باشد و اطلاعات مفیدی در اختیار آن‌ها قرار می‌دهد.		۳/۸۶
جامعه وسیع‌تری از محققان در داوری سهیم می‌شوند.		۳/۶۵
افزایش بازدید از مقاله و داوری آن باعث ایجاد زمینه‌ای برای افزایش تجربه و اشتراک دانش داوری برای داوران تازه‌کار می‌شود.		۴/۰۱
انتشار نتایج داوری می‌تواند باعث پیشرفت شغلی و افزایش اعتبار داوران شود.		۳/۶۴
نتایج داوری می‌تواند به موفقیت سایر گروه‌ها یا افراد کمک کند.		۳/۷۶
انتشار گزارش‌های داوری باز باعث افزایش دقت و کیفیت داوری مقالات مجلات می‌شود.		۴/۰۵
فرایند داوری تخصصی باز باعث افزایش تعامل بین نویسندگان و داوران می‌شود.		۳/۶۷
افزایش تعامل بین نویسندگان و داوران در داوری باز باعث بهبود کیفیت انتشارات علمی (مقالات) خواهد شد.		۳/۴۳
فرایند داوری تخصصی باز باعث افزایش کیفیت مقالات مجلات می‌شود.		۳/۵۱
جمع کل	۳/۷۰	

۰/۸۲۴	۴/۰۹	نداشتن اطلاعات کافی راجع به رویکردها و فرایند مجلات دارای سیستم داوری باز
۰/۹۰۹	۴/۱۸	فرایند داوری تخصصی باز ممکن است با سوگیری‌ها و تعصبات شخصی یا قومی و جنسیتی، دچار مشکل شود.
۰/۹۹۹	۳/۷۶	انتشار گزارش‌های داوری و مشخصات داوران، نقدهای تند داوران را کم می‌کند.
۱/۰۵۱	۳/۷۴	داوران تمایل کمتری برای کار با مجلاتی دارند که گزارش‌های داوری را منتشر می‌کنند.
۰/۹۸۷	۳/۷۶	داوران تمایل کمتری برای کار با مجلاتی دارند که هویت داوران را منتشر می‌کنند.
۱/۰۸۶	۳/۶۰	فرایند داوری باز ملاحظات محرمانگی و حریم شخصی افراد را نقض می‌کند.
۱/۰۲۷	۳/۸۹	به دلیل شناسایی داوران توسط نویسندگان، داوران جوان از داوری کارهای پژوهشی که توسط پژوهشگران با تجربه نگاشته شده‌اند به دلایل مختلف خودداری می‌کنند.
۰/۸۰۳	۴/۲۶	احراز هویت داوران ممکن است منجر به سوءاستفاده‌ی نویسندگان جهت اعمال فشار برای تایید مقاله گردد.
۱/۱۴۹	۳/۳۶	نویسندگان تمایل کمتری برای ارسال مقاله به مجلاتی دارند که گزارش‌های داوری را منتشر می‌کنند.
۱/۱۳۳	۳/۱۷	نویسندگان احتمالاً تمایل کمتری برای ارسال مقاله به مجلاتی دارند که هویت داوران را به صورت باز منتشر می‌کنند.
۱/۰۲۸	۳/۹۳	انتشار نقدهای داوری بر روی سایت، قبل از بررسی‌های رسمی می‌تواند منجر به سوءاستفاده‌ی افراد گردد.
۱/۰۴۷	۲/۷۸	دانشگاه/ سازمان ما از چاپ مقاله در مجلات دارای سیستم داوری باز مقالات حمایت نمی‌کند.
۱/۱۸۲	۲/۸۰	انتشار مقاله در مجلات دارای سیستم داوری باز ممکن است وضعیت فعلی یا آینده شغلی مرا تهدید کند.
۰/۸۶۳	۴/۱۶	پایه‌سازی چنین سیستمی در کشور من به دلیل تحمل کمتر و انتقاد توسط همتایان، سخت خواهد بود.
۱/۰۰۶	۳/۶۷	جمع کل

شد. از دیدگاه شرکت‌کنندگان «افزایش دقت و کیفیت داوری مقالات مجلات به دلیل انتشار گزارش‌های داوری باز» بیشترین نمره (۴/۰۵±۰/۸۸۳) و «بهبود کیفیت انتشارات علمی (مقالات) به علت افزایش تعامل بین نویسندگان و داوران در داوری باز» کمترین نمره (۳/۴۳±۱/۰۱۱) را دریافت کرد. میانگین دیدگاه شرکت‌کنندگان در خصوص معایب و چالش‌های داوری باز مجلات برابر با ۳/۶۷±۱/۰۰۶ بود که نشان‌دهنده‌ی موافقت شرکت‌کنندگان با اغلب مولفه‌های ارایه‌شده به‌عنوان معایب و چالش‌های داوری باز مجلات بود. از دیدگاه شرکت‌کنندگان، مولفه‌ی «احراز هویت داوران ممکن است منجر به سوءاستفاده‌ی نویسندگان جهت اعمال فشار برای تایید مقاله گردد» با نمره‌ی ۲/۶۳±۰/۸۰۳ بیشترین نمره را دریافت کرد. از سویی مولفه‌ی «دانشگاه/ سازمان ما از چاپ مقاله در مجلات دارای سیستم داوری باز مقالات حمایت نمی‌کند» با نمره‌ی ۲/۷۸±۱/۰۴۷ کمترین نمره را دریافت کرد.

نتایج بررسی دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز در خصوص داوری سنتی و داوری باز در جدول ۳ قابل مشاهده است.

با توجه به نتایج جدول ۲، میانگین کل دیدگاه شرکت‌کنندگان در خصوص آشنایی با مفهوم و تجربه داوری باز مجلات برابر با ۳/۴۸±۱/۱۴۲ بود که در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار داشت. طبق نظر شرکت‌کنندگان به ترتیب «تمایل به شناسایی داوران» بیشترین نمره (۳/۹۷±۱/۰۳۳) و «در دسترس بودن متن مقالات به همراه نام نویسندگان و داوران قبل از شروع فرایند داوری همتا» از دیدگاه شرکت‌کنندگان کمترین نمره (۳/۱۴±۱/۱۷۸) را دریافت کرد.

از میان انواع شیوه‌های داوری باز، شرکت‌کنندگان به ترتیب سبک‌های «گزارش باز»، «داوری داده» و «در دسترس قرار گرفتن مقاله بعد از داوری و انتشار کامل جهت اظهار نظر و نقد توسط همتایان/ عموم در سایت مجله» را بیشتر ترجیح می‌دادند؛ به طوری که سبک «گزارش باز» بیشترین نمره (۳/۵۰±۱/۰۵۹) و سبک «قرار گرفتن مقاله قبل از داوری رسمی برای نقد در دسترس محققان/ عموم» از دیدگاه شرکت‌کنندگان کمترین نمره (۲/۹۱±۱/۲۴۷) را دریافت کرد. با توجه به نتایج جدول مذکور، میانگین دیدگاه شرکت‌کنندگان در خصوص مزایای داوری باز مجلات برابر با ۳/۷۰±۰/۹۵۸ بود که نسبتاً مطلوب ارزیابی

جدول ۳: مقایسه‌ی دیدگاه اعضای هیئت علمی نسبت به داوری سنتی و داوری باز مجلات

P-value	t	داوری باز	
		میانگین و انحراف معیار	میانگین و انحراف معیار
۰/۰۰۰	-۹۴/۶۸	۱۳۶/۸۹±۱۳/۵۲	۲۰/۲۲±۳/۶۸

همخوانی دارد. با این حال در مطالعه‌ی Wang و Rath در سال ۲۰۱۷ مشخص شد که هیچ‌یک از افراد شرکت‌کننده تا به حال در مجلاتی که داوری باز داشته‌اند، مقاله‌ای منتشر نکرده‌اند و تنها یک نفر از فرایند داوری باز مجلات اطلاع داشت (۲۷) که این نتیجه با نتایج به دست آمده همخوانی ندارد. می‌توان گفت که فرایند داوری باز با وجود اینکه به گونه‌ای نسبت به فرایند داوری سنتی، جدیدتر است اما با مقبولیت در میان جامعه مواجه شده است. این مقبولیت می‌تواند نتیجه‌ی فعالیتهایی از قبیل جنبش دسترسی آزاد باشد که در آن نویسندگان، داوران و مجلات، اجازه دارند تا آزادانه گزارش‌های مربوط به داوری‌های صورت گرفته بر روی دست‌نوشته‌های پیش از انتشار را منتشر کنند و در دسترس عموم جامعه علمی قرار دهند.

با توجه به نتایج به دست آمده میانگین دیدگاه شرکت‌کنندگان در خصوص مزایای داوری باز مجلات، نسبتاً مطلوب ارزیابی شد. همچنین میانگین دیدگاه شرکت‌کنندگان در خصوص معایب و چالش‌های داوری باز مجلات نشان‌دهنده‌ی موافقت شرکت‌کنندگان با مولفه‌های ارایه شده به عنوان معایب و چالش‌های داوری باز مجلات بود. نتایج پژوهش Thelwall و همکاران (۲۵) در سال ۲۰۲۰ نشان داد که به عنوان یکی از موارد مشروط، لازم است در هنگام انتخاب داوران و نویسندگان از یک کشور در سیستم‌های داوری باز محتاطانه‌تر عمل شود. Ross Hellauer و همکاران (۱۲) در سال ۲۰۱۷ نیز به این نکته اشاره کرده‌اند که رضایت از فرایند داوری تخصصی باز در مجلات مختلف حوزه‌های علمی گوناگون با یکدیگر متفاوت است. با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعه‌ی حاضر، این نتایج نیز در راستای نتایج مطالعات صورت گرفته است. توجه به تعصبات و سوگیری‌های پیش‌آمده حین داوری مقالات و محتاطانه عمل کردن در فرایند داوری از جمله مواردی هستند که در پژوهش حاضر نیز به آن اشاره شده است. در تبیین نتایج به دست آمده چنین می‌توان گفت که هرچند فرایند داوری باز، از سوی جامعه علمی و پژوهشگران حوزه‌های مختلف پذیرفته شده است که ریشه در نوع نگاه و تفکری دارد که در پشت آن نهفته است، باز هم مواردی وجود دارد که موجب عدم تمایل برخی نسبت به استفاده از آن دارد. مشخصاً نمایش نام افرادی که داوری مقاله‌ای را برعهده می‌گیرند، می‌تواند سبب

با توجه به جدول ۳، بین میانگین نمره دیدگاه اعضای هیئت علمی نسبت به فرایند داوری سنتی و داوری باز مجلات اختلاف معنی‌دار آماری وجود داشت ($P > 0/05$). با توجه به اینکه میانگین نمره‌های داوری سنتی و داوری باز مثبت بوده است و همچنین میانگین داوری باز نسبت به داوری سنتی بیشتر است، پس دیدگاه اعضای هیئت علمی نسبت به داوری باز، بهتر است.

بحث

هدف از پژوهش حاضر بررسی دیدگاه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز در خصوص فرایند داوری باز مجلات بود. نتایج حاصل نشان داد که جامعه‌ی مورد بررسی در کنار پذیرش فرایند داوری سنتی، فرایند داوری باز را نیز قبول دارند و این فرایند مورد پذیرش شرکت‌کنندگان بود. سبک گزارش باز، به عنوان یکی از سبک‌های فرایند داوری باز مورد علاقه آن‌ها گزارش شد. از نظر شرکت‌کنندگان افزایش دقت و کیفیت داوری مقالات و فراهم شدن زمینه‌ای برای کسب تجربه توسط داوران تازه‌کار از جمله مهمترین مزایای فرایند داوری باز بود. از طرفی از دیدگاه آنان این مساله که احراز هویت داوران ممکن است منجر به سوءاستفاده نویسندگان جهت اعمال فشار برای تایید مقاله گردد، ایجاد سوگیری‌ها و تعصبات شخصی، قومی و یا جنسیتی و همچنین عدم پیاده‌سازی این سیستم در ایران به دلیل کم‌تحمیلی هم‌تایان از جمله مواردی است که می‌توان از آن‌ها به عنوان چالش‌ها و موانع فرایند داوری باز نام برد.

در مطالعه‌ی Ross Hellauer و همکاران در سال ۲۰۱۷ نزدیک به دو سوم شرکت‌کنندگان با فرایندهای داوری باز آشنایی داشتند و نظر آن‌ها نسبت به این فرایند داوری مثبت بود و اکثر شرکت‌کنندگان از دسترسی آزاد به انتشارات و داده‌های مرتبط با مقالات از جمله گزارش‌های داوری باز حمایت می‌کردند (۱۲). در مطالعه‌ی Segado Boj و همکاران در سال ۲۰۱۸ نیز مشخص شد که نظرات نویسندگان و سردبیران مجلات در مورد داوری باز مطلوب است (۲۶). مطالعه‌ی Bravo و همکاران در سال ۲۰۱۹ نیز نشان داد که فرایند داوری باز از نظر داوران مورد پذیرش است (۳۰). تمامی این نتایج با نتایج به دست آمده در مطالعه‌ی حاضر

شرکت کنندگان را سلب کرده بود و در نتیجه در مواردی پژوهشگر هنگام تماس با برخی شرکت کنندگان با مشکل مواجه شد.

نتیجه گیری

بررسی نتایج به دست آمده از این پژوهش نشان می دهد که با وجود اینکه فرایند داوری باز چالش هایی را با خود به همراه دارد، چون سبب شفافیت آرا و نوع داوری می شود، می تواند گزینه ای مناسبتری برای نویسندگان برای داوری مقالاتشان باشد. توجه به اینکه چه کسانی در خصوص رد یا پذیرش و اصلاح متون نظر داده اند، می تواند تاثیر مثبتی بر فرایند داوری داشته باشد. یکی از مزایای داوری باز، شناسایی نام داوران است که به همین علت آن ها سعی خواهند کرد تا در نحوه ی داوری خود بیشترین دقت را به عمل آورند و از تعصبات و سوگیری های بی مورد خودداری کنند. با این حال ممکن است نظرات در گروه های مختلف علمی نسبت به این دو فرایند داوری متفاوت باشد که ناشی از تفاوت های فرهنگی، حوزه کاری، رشته تحصیلی و غیره باشد که قطعاً باید نسبت به آن ها توجه ویژه ای داشت.

به طور کلی فرایند داوری مجلات از مواردی است که در جریان انتشارات علمی نقش مهم و ارزشمندی دارد. هر چند توجه و تمایل بیشتر مجلات همچنان به داشتن فرایند داوری سنتی، بیشتر است اما رفته رفته به تعداد مجلاتی که به پیاده سازی داوری باز علاقه نشان می دهند، افزوده می شود که نشان دهنده ی جریان در حال تکامل این فرایند داوری است. از این رو، باید مطالعات بیشتری در این خصوص انجام شود تا علاوه بر پیدا شدن اختلاف نظر ها، نگرش ها و دیدگاه های جوامع علمی بیشتری بررسی گردد. توجه هر چه بیشتر به این نکات، سبب بهبود کیفیت مقالات و پژوهش هایی می شود که در مجلات علمی منتشر می شوند.

بر اساس نتایجی که از این پژوهش به دست آمده است، پیشنهاد می شود که کلاس ها و کارگاه های آموزشی در مورد آشنایی با فرایندهای مختلف داوری برای اعضای هیئت علمی و پژوهشگران برگزار شود. پیشنهاد دیگر، ارایه راهکارهای تشویقی برای جلب مشارکت اعضای هیئت علمی به ویژه اعضای هیئت علمی جوان در فرایندهای داوری باز است. همچنین، پیشنهاد می شود که در کارگاه های اخلاق در پژوهش، علاوه بر ذکر رعایت مسایل اخلاقی حین انجام پژوهش به مواردی همچون عدم سوگیری ها و تعصبات نابجای جنسیتی، قومی و شخصی، عدم اعمال فشار بر داوران و سردبیران برای چاپ مقاله، توجه به پذیرش انتقاد،

شود تا در فرایند داوری دقت بیشتری داشته باشند، زیرا نام آن ها منتشر خواهد شد و در صورت بروز خطا و اشتباه در فرایند داوری، کاربران و افراد بسیاری آن را مشاهده خواهند کرد. با این حال همین نمایش نام می تواند سبب ترس و نگرانی داوران نیز باشد؛ چون ممکن است به دلیل سابقه ی کم کاری و یا سن پایین و یا قرار داشتن در رتبه ی پایین تر علمی نسبت به نویسندگان، مورد انتقاد قرار گیرند. کما اینکه این مساله در مورد جنسیت داوران نیز می تواند مطرح شود. نتایج به دست آمده نشان داد که بین میانگین نمره دیدگاه اعضای هیئت علمی نسبت به فرایند داوری سنتی و داوری باز مجلات اختلاف معنی دار آماری وجود دارد. با توجه به نتایج و میانگین های به دست آمده از دو فرایند داوری سنتی و باز، دیدگاه اعضای هیئت علمی نسبت به فرایند داوری باز، بهتر است. در مطالعه ابویی اردکان و همکاران (۲۹) در سال ۱۳۹۱ مشخص شد که نظر شرکت کنندگان در خصوص فرایندهای مختلف داوری به این صورت است که از میان الگوهای داوری رایج در میان مجلات ایرانی، بهترین نوع داوری، داوری دوسو کور می باشد که این نتیجه با نتایج به دست آمده در پژوهش حاضر همخوانی ندارد. همچنین در مطالعه ی Rath و Wang (۲۷) در سال ۲۰۱۷ نیز مشخص شد که اعضای هیئت تحریریه یک مجله نظر مثبتی نسبت به فرایند داوری دوسو کور به نسبت سایر فرایندهای داوری داشتند که از این نظر با نتایج به دست آمده همخوانی ندارد. در مطالعه ی Patidar و همکاران (۳۲) در سال ۲۰۲۰ نیز فرایند داوری دوسو کور بهترین نوع داوری شناخته شد. این عدم همخوانی می تواند ناشی از عوامل متعدد باشد. بسیاری از عوامل همچون سن، جنسیت، سابقه کار و غیره می توانند به پذیرش یا عدم پذیرش فرایند داوری باز بینجامد. همچنین دیگر عاملی که به همان نسبت عوامل ذکر شده اهمیت دارد، زمینه کاری و رشته تحصیلی افراد است. از این رو می توان چنین استنباط کرد که در مطالعه ی حاضر، عوامل متعدد جمعیت شناختی و محیطی سبب پذیرش بیشتر فرایند داوری باز توسط اعضای هیئت علمی نسبت به فرایند داوری سنتی شده است.

با توجه به اینکه در این پژوهش از پرسش نامه جهت گردآوری اطلاعات استفاده شد، برخی از افراد تعیین شده در نمونه پژوهشی، تمایلی به شرکت در پژوهش نداشتند. برخی از پرسش نامه ها ناقص تکمیل می شدند که به منظور رفع این مشکل، پژوهشگر با شرکت کنندگان تماس گرفته و آن ها را برای تکمیل پرسش نامه ترغیب کرد. محدودیت دیگر وقوع همه گیری کرونا در میانه راه جمع آوری اطلاعات بود که امکان مراجعه حضوری پژوهشگر به محل کار

اشاره گردد و آموزش های لازم به تمامی پژوهشگران اعم از داوران و نویسندگان مقالات و همچنین سردبیران مجلات ارایه گردد.

اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز در خصوص داوری باز مقالات مجلات»، مصوب دانشگاه علوم پزشکی ایران در سال ۱۳۹۸ با کد اخلاق IR.IUMS.REC.1398.437 اخذ شده از کمیته ملی اخلاق در پژوهش های زیست پزشکی است. از کلیه اعضای هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی البرز به سبب یاری در انجام این پژوهش، تشکر و قدردانی می شود.

تشکر و قدردانی

این مقاله حاصل بخشی از پایان نامه کارشناسی ارشد با عنوان «دیدگاه

References

1. Rezaeian M. Why we should write an article? Journal of Rafsanjan University of Medical Sciences 2014; 13(2): 109-10[Article in Persian].
2. Hudzik B. What makes a good medical journal great? Canadian Medical Association Journal 2016; 188(7): 531.
3. Miri MM & Hosseini Zijoud SR. How to be a professional peer reviewer of manuscripts for medical journals – Narrative review. Journal of Military Medicine 2017; 18(4): 290-8[Article in Persian].
4. Boning A. Open access publishing: A remark on quality control. The Thoracic and Cardiovascular Surgeon Reports (TCS Reports) 2016; 5(1): 210-20.
5. Gannon F. The essential role of peer review. EMBO Reports 2001; 2(9): 743.
6. Kelly J, Sadeghieh T & Adeli K. Peer review in scientific publications: Benefits, critiques, & a survival guide. The Electronic Journal of the International Federation of Clinical Chemistry and Laboratory Medicine 2014; 25(3): 227-43.
7. Pirhaghi M & Sabouri AA. Peer review in scientific journals. Science Cultivation 2014; 4(2): 106-17[Article in Persian].
8. Fang FC, Steen RG & Casadevall A. Misconduct accounts for the majority of retracted scientific publications. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States America 2012; 109(42): 17028-33.
9. Benos DJ, Bashari E, Chaves JM, Gaggar A, Kapoor N, LaFrance M, et al. The ups and downs of peer review. Advances in Physiology Education 2007; 31(2): 145-52.
10. Ware M. Peer review: Benefits, perceptions and alternatives. Available at: https://ils.unc.edu/courses/2015_fall/inls700_001/Readings/Ware2008-PRCPeerReview.pdf. 2008.
11. Kriegeskorte N. Open evaluation: A vision for entirely transparent post-publication peer review and rating for science. Frontiers in Computational Neuroscience 2012; 6(79): 1-18.
12. Ross Hellauer T, Deppe A & Schmidt B. Survey on open peer review: Attitudes and experience amongst editors, authors and reviewers. PloS ONE 2017; 12(12): e0189311.
13. Ford E. Open peer review at four STEM journals: An observational overview. F1000 Research 2015; 4(6): 1-15.
14. Ford E. Defining and characterizing open peer review: A review of the literature. Journal of Scholarly Publishing 2013; 44(4): 311-26.
15. Schmidt B, Ross Hellauer T, Van Edig X & Moylan EC. Ten considerations for open peer review. F1000 Research 2018; 7(969): 1-11.
16. Cope B & Kalantzis M. Signs of epistemic disruption: Transformations in the knowledge system of the academic journal. USA: The Future of the Academic Journal; 2009: 13-61.
17. Fitzpatrick K. Peer-to-peer Review and the future of scholarly authority. Social Epistemology: A Journal of Knowledge 2010; 24(3): 161-79.

18. Mulligan A, Akerman R, Granier B, Tamber PS & Poschl U. Quality, certification and peer review. *Information Services and Use* 2008; 28(3-4): 197-214.
19. Ali PA & Watson R. Peer review and the publication process. *Nursing Open* 2016; 3(4): 193-202.
20. Bornmann L & Daniel HD. Reliability of reviewers' ratings when using public peer review: A case study. *Learned Publishing* 2010; 23(2): 124-31.
21. Prug T. Open-process academic publishing. *Ephemera: Theory and Politics in Organization* 2010; 10(1): 40-63.
22. Boldt A. Extending arxiv.org to achieve open peer review and publishing. *Journal of Scholarly Publishing* 2011; 42(2): 238-42.
23. Poschl U. Interactive open access peer review: The atmospheric chemistry and physics model. *Against the Grain* 2013; 21(3): 26-32.
24. Wiley Online Library. Types of peer review. Available at: <https://authorservices.wiley.com/Reviewers/journal-reviewers/what-is-peer-review/types-of-peer-review.html>. 2020.
25. Thelwall M, Allen L, Papas ER, Nyakoojo Z & Weigert V. Does the use of open, non-anonymous peer review in scholarly publishing introduce bias? Evidence from the F1000Research post-publication open peer review publishing model. Available at: <https://arxiv.org/ftp/arxiv/papers/1911/1911.03379.pdf>. 2021.
26. Segado Boj F, Quevedo JM & Prieto Gutierrez JJ. Attitudes toward open access, open peer review, and altmetrics among contributors to Spanish scholarly journals. *Journal of Scholarly Publishing* 2018; 50(1): 48-70.
27. Rath M & Wang P. Open peer review in the era of open science: A pilot study of researchers' perceptions, Toronto: ACM/IEEE Joint Conference on Digital Libraries (JCDL), 2017.
28. Salimi A & Sadr M. The role of Peer Review in improving the quality of scientific articles. *Journal of Iranian Medical Council (JIMC)* 2019; 37(2): 63-4[Article in Persian].
29. Abooyee Ardakan M, Mirzaie SA & Sheikhshoaei F. The peer-review process for articles in Iran's scientific journals. *Iranian Journal of Information Processing and Management* 2013; 28(2): 305-46[Article in Persian].
30. Rasuli B & Beigzadeh S. The right of the author of the scientific article -research on the awareness of the fate of the work (Reviewing the stage of arbitration, comparative study). *Iranian Journal of Information Management* 2018; 3(2): 1-26[Article in Persian].
31. Bravo G, Grimaldo F, Lopez Inesta E, Mehmani B & Squazzoni F. The effect of publishing peer review reports on referee behavior in five scholarly journals. *Nature Communications* 2019; 10(322): 1-8.
32. Patidar GK, Dhiman Y & Kumawat V. Knowledge, attitude and practice (KAP) study among Indian transfusion medicine experts regarding peer review process. *ISBT Science Series* 2020; 16(1): 68-75.

The Viewpoints of Alborz University of Medical Sciences' Faculty Members on Open Peer Review of Journal Articles

Sirous Panahi¹ (Ph.D.), Saeideh Fakharpour^{2*} (B.S.), Shahram Sedghi³ (Ph.D.)

1 Associate Professor, Department of Medical Library and Information Science, School of Health Management and Information Sciences, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

2 Master of Sciences Student in Medical Library and Information Science, School of Health Management and Information Sciences, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

3 Professor, Department of Medical Library and Information Science, School of Health Management and Information Sciences, Iran University of Medical Sciences, Tehran, Iran

Abstract

Received: Jul 2021
Accepted: Nov 2021

Background and Aim: The open peer review process, which is one of the peer-reviewed methods in journals, has been accepted in scientific forums. The aim of this study was to investigate the points of view of university faculty members about the open peer review process of journal articles.

Materials and Methods: The study used a descriptive survey. The sample size was calculated using the Cochran's formula of 150 people out of a total of 246 faculty members of Alborz University of Medical Sciences. The research tool was a questionnaire designed based on the existing literature. Data were analyzed by SPSS software using descriptive statistics and paired t-test.

Results: The results showed that the participants' views on "approaches and processes of open peer review" with 3.48 mean score and "benefits of open peer review" with mean score of 3.70 were relatively desirable. Among the open peer review styles, participants preferred the "open reporting" and "data peer review" styles, respectively. Participants' views on the "advantages and disadvantages of open peer review" also indicated that participants agreed with most of the components presented in this area. There was also a statistically significant difference between the mean score of participants' views on the traditional peer review process and open peer review ($P < 0.05$).

Conclusion: Open peer review is relatively accepted among the faculty members of Alborz University of Medical Sciences. As the acceptance of this type of peer review increases among the scientific community, paying attention to the attitudes and views related to the open peer review process can improve the quality of articles and research published in scientific journals.

Keywords: Peer Review, Open Peer Review, Traditional Peer Review, Scientific Journals, Scientific Articles, Faculty Members

* Corresponding Author:
Fakharpour S
Email:
saeidehfakharpour@gmail.com